

WOLLIG VERLEDEN

DERDE KLEUTERKLAS

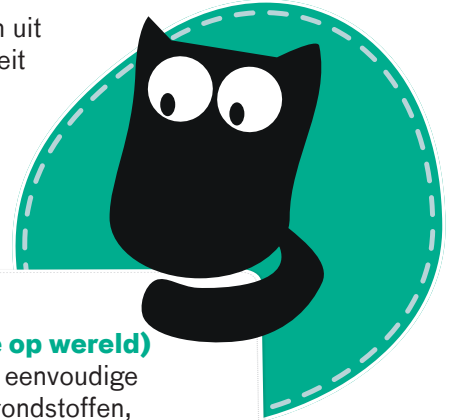
Dag juf, meester of begeleider

Via dit pakket geven we jullie inhoudelijke bagage mee omtrent de middeleeuwse lakenindustrie in leper. De manier waarop laken vandaag gemaakt wordt, staat mijlenver verwijderd van het toenmalige ambacht. De kleuters dat inzicht geven, beschouwen we als de belangrijkste doelstelling van dit pakket. De activiteiten in dit educatief pakket zijn dan ook niet opgevat als een afgebakend lesgeheel. Je kan dus met andere woorden vrij gaan plukken om één of meerdere lesjes over dit thema uit te werken. Wie dat wenst, kan het thema ambacht ook ruimer gaan behandelen en nog andere ambachten onder de loep nemen (potten bakken, schoenen maken, leerlooien, smeden ...).

Veel plezier!

ONTWIKKELINGSDOELEN

De meeste activiteiten bevatten ideeën waarmee je ontwikkelingsdoelen uit verschillende domeinen kan nastreven. Om te vermijden dat elke activiteit begint met een ellenlange lijst ontwikkelingsdoelen, hebben we ons telkens beperkt tot een kleine, essentiële selectie. Je kan met dit pakket veel meer ontwikkelingsdoelen nastreven dan enkel de belangrijkste die wij hier vermelden. Ongetwijfeld zijn er op muzisch, motorisch en zintuigelijk vlak nog meer raakvlakken.

OW TE 1 (Ontwikkeling van oriëntatie op wereld)

Ervaren, onderzoeken en vaststellen hoe eenvoudige technische systemen gemaakt zijn van grondstoffen, ingrediënten, materialen en/of onderdelen

MV OD 1.2 (Muzische vorming beeld)

De kleuters kunnen materiaalgevoeligheid ontwikkelen door exploreren en experimenteren.

WT OD 2.1 (Wetenschappen en techniek)

De kleuters van technische systemen die ze zelf vaak gebruiken, aangeven of ze gemaakt zijn van metaal, steen, hout, glas, papier, textiel of kunststof.

WT OD 2.2 (Wetenschap en techniek)

De kleuters van een eenvoudig technisch systeem uit hun omgeving aantonen dat verschillende onderdelen ervan in relatie staan tot elkaar in functie van een vooropgesteld doel.

Laten we samen even grasduinen in het leperse verleden. Vandaag wordt een stuk stof machinaal geweven. Maar hoe ging dat er vroeger aan toe? We leggen stapsgewijs uit hoe men toen van schapenwol een warm en stevig stuk laken kon maken. Deze korte historische duiding is vooral bedoeld als wat inhoudelijke bagage voor jezelf. Afsluitend geven we enkele vrijblijvende lessuggesties en mogelijke uitstapjes of activiteiten buiten de schoolmuren mee.

1. leper, een wereldlakenstad

Hét product dat leper lang geleden rijk maakte, was laken. Natuurlijk niet het stuk stof zoals het nu op ons bed ligt, maar een warme, stevige en geweven wollen stof die toen gebruikt werd om modieuze kleren van te maken. Alleen de allerrijkste mensen konden het dure laken kopen. Hun kledij was doorgaans erg kleurrijk. Het was dan ook hét prestigeproduct dat je rijkdom aantoonde. In het leper van vandaag herinneren enkel de Lakenhallen nog aan die middeleeuwse lakennijverheid.

leper ontstond (in de 10e eeuw) rond de rivier de 'Ipara'. Dicht bij deze waterloop lagen ook grote landwegen (van Rijsel naar Torhout of naar Brugge). Zowel de wegen over water als die over land waren erg belangrijk voor het dorp om handel mogelijk te maken. De kleine en wispelturige 'Ipara' werd rechtgetrokken en uitgediept zodat een bevaarbare 'leperlee' ontstond.

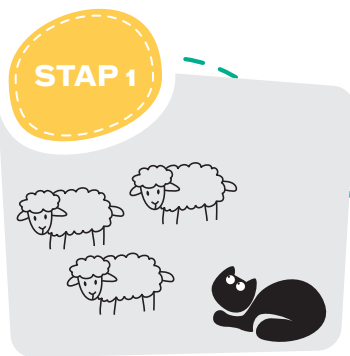
Handelaars en ambachtslieden kwamen massaal in de stad wonen. Het laken en andere wolproducten werden via de leperlee verspreid over heel Europa. Ook voor de jaarmarkten van leper kwamen kooplieden en handelaars van overal en was er een bedrijvigheid van jewelste.

Als blijk van haar macht en rijkdom, bouwde de stad in de 13e eeuw één van de meest indrukwekkende burgerlijke gebouwen van Europa: de Lakenhallen met belfort. Het was een overdekte verkoop- en opslagplaats van laken aan de leperlee. Het laken onderging er zijn laatste officiële controle, waarna de lakenhandelaars het er eindelijk konden stapelen en verkopen.

2. Van wol tot laken

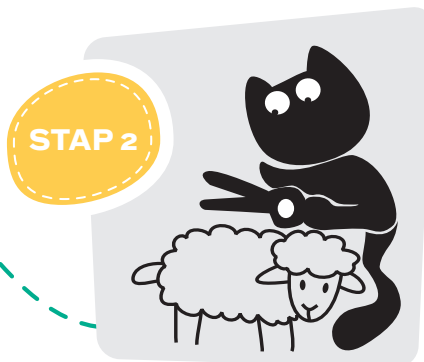
Het verwerken van wol tot laken op een ambachtelijke manier dreigt uit het collectief geheugen te verdwijnen. Net daarom lichten we hier kort stapsgewijs het toenmalige proces toe. Wie hier graag dieper op in gaat met kleuters kan er ook een leeruitstap aan koppelen.

STAP 1

DE BESTE WOL SELECTEREN

Om laken te kunnen maken, heb je eerst en vooral wol nodig. Enkel de beste wol was goed genoeg om mooi laken van te weven. Die mooie witte wol komt van de schapen die grazen op de zoute weiden nabij de Belgische kust of de nog jonge kustpolders. Vanaf de 12e eeuw voeren de leperlingen ook wol uit Engeland in. Niet elk schaap kwam in aanmerking. Men had vooral fijne wolvezels nodig. Daarnaast moest het een volwassen schaap zijn met witte wol. Voor de beste wol werd het schaap in het voorjaar geschoren.

STAP 2

SCHEREN, SCHOONMAKEN, UITKLOPPEN, WASSEN EN DROGEN

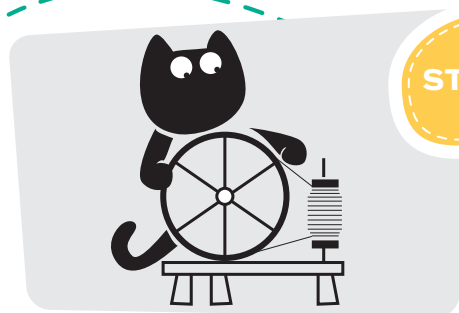
Eerst wordt de wol losgemaakt van de schapehuid. Dat gebeurt met de hand of met een schaar. De ruwe wol wordt eerst grondig schoongemaakt, uitgeklopt, gewassen en gedroogd. Het wassen gebeurt aanvankelijk in de leperlee en de Colliebeek, later in de leperse vestinggrachten.

STAP 3

KAMMEN

Na een uitvoerige wasbeurt wordt de wol tussen twee kammen gekamd, zodat alle haartjes in dezelfde richting liggen. Dat maakt het spinnen gemakkelijker. De wol moet dan behandeld worden met dierlijk vet en boter.

STAP 4

SPINNEN

Spinnen, dat is het samenvlechten van de gereinigde wolharen tot lange draden. Zowat alle (armere) vrouwen en meisjes spinnen in de middeleeuwen. Ze zijn er de hele dag mee bezig. Behendig draaien ze de gekamde wolharen tussen hun vingertoppen tot draden. De gesponnen draden worden opgedraaid op een speciale spinstok, de spinrok, en opgewonden op een klos die mee ronddraait.

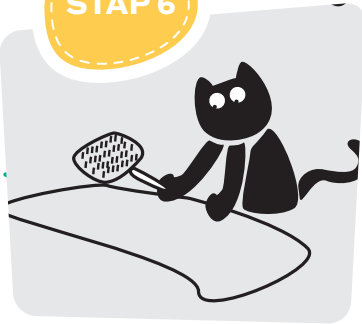

STAP 5

WEVEN

Weven is een intussen stokoude techniek om kledingstoffen te vervaardigen. Er bestaan veel varianten, maar het basisprincipe is steeds hetzelfde: horizontale en verticale draden worden tot een samenhangende stof vervlochten.

STAP 6

VOLLEN EN KAARDEN

Na het weven gaan de stoffen naar de volder. Die kneedt de lakenstof met onfrisse mengsels van klei, boter, urine, zand en modder. Hierdoor voelt de stof dichter, zachter en viltiger aan. Het laken wordt meermaals gespoeld om de stof te doen krimpen en vervilten. Dit werk laat een onprettig geurtje achter! De volders moesten dus buiten de stadsmuren gaan wonen. In het centrum verdroeg men geen zo'n vieze stank!

Door de wolvezels op te ruwen of te kaarden krijg je een donzig en opgewold oppervlak. Kaarden gebeurt met de kaardebol, een stevige plant met prikkende stengels en bladeren. In de middeleeuwen kweekt men met dat doel de forse 'weverskaarde'. Die vind je nu nog regelmatig in en om Leper, meestal op relatief droge bodems.

STAP 7

VERVEN

De ververs kleuren vervolgens het laken door het in een kleurbad van verplanten te dompelen. In ketels en grote houten tobbes wordt warm water daartoe vermengd met het pigment.

- wouw voor geel
- meekrap voor dieprood
- wede voor pastelblauw

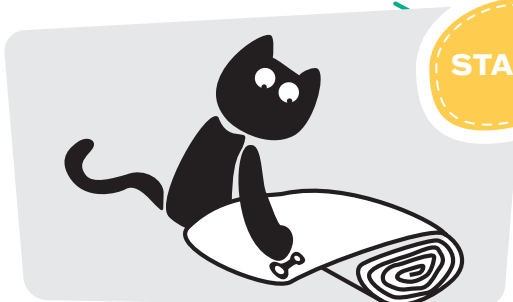
STAP 8

UITREKKEN VAN DE STOF

De stof wordt op kaders gespannen, een soort spanraam waarvan de stijlen steeds verder uit elkaar worden getrokken om het formaat van het laken te vergroten. Maar weet je dat alle lakens die op zolder gestapeld werden even groot waren? Het laken was 1,75 meter breed, 29 meter lang en woog circa 30 kilogram...

STAP 9

KEUREN

Nog een laatste keer spoelen, drogen, vouwen en persen en het laken kan gekeurd worden. Het leperse laken, de 'dickedinne' genaamd, staat bekend om zijn kwaliteit en kan tegen een mooi prijsje verkocht worden in de Lakenhallen.

Nu weten we alles over het de making-off van het middeleeuwse laken. Maar hoe wordt schapenwol vandaag verwerkt tot stof? Dat kan je via onderstaand filmpje aan de kleuters laten zien.

Wol is heel geschikt voor truien en jassen. Stoffen die van wol worden gemaakt zijn sterk, ze kreuken niet én houden de goede vorm. Ook neemt wol vocht op en het beschermt tegen warmte en kou. Hier zie je hoe schapenscheerders de vacht er in één stuk afscheren.

De wol die niet goed is, gooien ze meteen weg. De rest sorteren ze op kwaliteit van de vezels. Ze kijken naar de lengte, kleur, de golven en de dikte. Eerst wordt de wol schoongemaakt. De wol komt geperst aan in de fabriek. De fabrieksmedewerkers maken de wol los en stoppen het in een machine. Deze machine kamt de vezels uit met metalen tanden. Dan gaan de vezels naar de mengruimte. Hier worden, met behulp van lucht, verschillende soorten wol gemengd. Zo krijgt de wol de juiste structuur. Er worden ook ander materialen, zoals polyester, door de wol gedaan. Dat gebeurt tijdens het weven van het wol-mengsel. Goed mengen van de wol duurt ongeveer een uur.

Ze gaan naar de volgende machine. Onderweg worden de vezels bespoten met een soort olie. Dat maakt het makkelijker om ze te bewerken. De volgende machine bestaat uit kammen met stalen punten. Die ontwarren de vezels en leggen ze mooi naast elkaar. Nu wordt meteen het laatste vuil verwijderd.

Er blijft een gladde, platte mat over. Deze mat wordt verdeeld in dunne, platte stroken. Deze stroken gaan door twee rollers die er nóg dunnere repen van maken. Deze repen worden lonten genoemd. De lonten worden op een spoel gewonden. Ze lijken op garen, maar als je eraan trekt, vallen ze uit elkaar. Daarom moeten ze worden gesponnen. Elke lont gaat in een spinmachine, die de lonten uitrekt en er garen van maakt. Het garen wordt om een spoel gedraaid. Nu het garen klaar is, kan het tot een stof worden geweven. Dat gebeurt met een weefgetouw. Dat weven gaat heel snel.

Link naar het filmpje:
www.schooltv.nl/video/wol-hoe-wordt-het-eigenlijk-gemaakt

3. Schapenstad, of kattenstad?

---

leper werd rijk en bekend door z'n laken. Maar waarom heeft leper dan nu als bijnaam 'de kattenstad' en niet 'de schapenstad'?

Het lakenoverschot werd gestapeld op de zolder van de Lakenhallen. Maar daar dook een probleem op. De muizen hadden er een luilekker leven: ze beginnen overal gaatjes in te knagen. Helaas ook in het laken, dat dan niet meer verkocht kon worden. Daarom werden er op de lakenzolder katten losgelaten om de muizen van tussen de voorraad laken te verjagen. Maar op die zolder zaten katers en kattinnen samen. Daar komen dan wel eens kleine poesjes van, soms een beetje te veel ... Bijgevolg werd het teveel aan katten af en toe van de belforttoren gegooid! Dat gebeurde heel lang, tot 1817! Later werd de gewoonte hernomen (in 1938), maar dan gelukkig met pluchen katjes. Want tijdens de driejaarlijkse kattenstoet gooit de leperse stadsnar opnieuw pluchen katten van de toren. Dan staan heel veel mensen op de Grote Markt om ze op te vangen.

4. Lessuggesties: werken met wol/geweven stof

Hier onder volgen verschillende lessuggesties rond het waarnemen, experimenteren, maar ook het verwerken van wol. Daarnaast komen ook muzische vaardigheden en lichaamsbeweging aan bod.

Kennismaking met het thema kan via dit speelse en toegankelijke filmpje:
<https://schooltv.nl/video/huisje-boompje-beestje-schapen/>

• Tips voor klasinrichting

De verschillende klashoekjes kunnen verrijkt worden met:

- Snoezelhoekje met schapenvachtjes, lapjes stof met allerlei structuren, stoffen knuffeldiertjes
- Wasdraad met allerlei wollen en stoffen voorwerpen op gespeld (kleuters kunnen zelf voorwerpen meebrengen)
- Een crea-hoek met allerlei creawerkjes om kinderen naast het weven ook vertrouwd te maken met andere technieken: haken, breien, knopen, naaien, borduren, vilten, kantklossen, macramé, pompons, punniken, smyrna ...
- Een experimenteertafel met wol en stofrestjes (wol, jute, katoenlaken ...)
- Bouwhoek verrijken met allerlei lappen stof zodat de kinderen kampen of huisjes kunnen bouwen.

Het thema 'wol' introduceren bij de kleuters, kan door met een mascotte aan de slag te gaan. Wij introduceren Willy en Wolly. Aan de hand van twee geweven figuurtjes kan je een kort, eenvoudig gesprek beginnen met de kinderen.

Wij zijn Willy en Wolly en we komen vandaag, wijs als we zijn, vertellen hoe we gemaakt werden. Eerst waren wij gewoon een paar lange draden, opgerold in een paar bolletjes. We lagen maar wat te suffen in de kast van een oud dametje. Opeens werden we eruit genomen en gingen we op en neer doorheen een met draad gespannen kartonnetje. Wat waren we blij dat de dame af en toe eens pauzeerde. Want van al dat op en neer gaan word je best wel turelure. Na drie volle dagen kregen we nog ogen, een snaveltje en pluimen. Toen zagen we twee uilen in de spiegel. Kijk maar, als je goed zoekt kan je nog een draad naar boven halen. 'En waar is die draad dan van gemaakt?' Die is van wol. En waar komt wol vandaan? Wijs als we zijn leggen we dat hieronder eens uit...

• **Schaap gaat naar de kapper**

Om met ruwe wol te kunnen experimenteren moeten we eerst een schaap vinden die we van zijn dikke wollen vacht kunnen ontdoen. Hiervoor kan je een leeruitstap doen en een afspraak proberen te versieren bij een herder of scheerder. Het scheren gebeurt in het voorjaar. Indien een uitstap niet haalbaar is, is er in de klas ook wel wat mogelijk. Wat dacht je ervan om de kinderen bij wijze van spreken zelf een schaap te laten scheren?

Benodigheden: afbeelding van een schaap, scheerschuim, een geknutselde schaar/scheerapparaat ... En de kleuters kunnen aan het scheren slaan.

• **Waarnemen en experimenteren met ruwe wol**

Het zou leuk zijn mocht een stukje wol van bij de schaapscheerder meegenomen worden naar de klas voor wat experimentjes.

— — — **Ruwe wol**

Laat de kleuters de wol betasten. Ze zullen merken dat dit wat vettig aanvoelt. Daarnaast kan je een stukje wol samen (warm en/of koud) wassen in bekkentjes en ook dat even laten voelen aan de kleuters.

Voor tips: <https://spinnerofyarns.wordpress.com/2014/12/25/wassen-van-wol/>

— — — **Kammen van ruwe wol**

Nu kunnen de kleuters even kijken hoe ruwe wol doorkambaar is. Laat ze met verschillende kammen experimenteren.

Hier zie je een echte wolkam. Misschien vind je wel iets vergelijkbaars, bv. een dierenborstel?

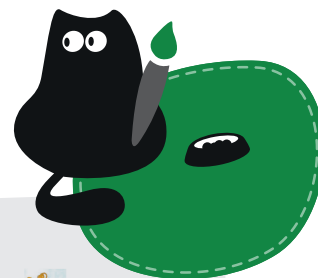
— — — **Spinnen**

Ga in de streek op zoek of iemand het ambacht 'spinnen' nog uitvoert en aan de kleuters kan illustreren. Indien niet, kan dit in leper geregeld worden via de West-Vlaamse spingroep 'Wullekobbé' (zie § 5: erop uit in leper). Of je kan zoals in het kennismakingsfilmpje de kleuters zelf aan de slag laten gaan met een spintol.

— — — **Verven**

Het verven kan eigenlijk in de verschillende stadia van de verwerking van wol gebeuren. Zowel voor het spinnen, in het garen of na het weven. In een ruwe staat heeft elke bol wol dezelfde beige kleur. Het zou pas saai zijn mocht iedereen alleen maar beige wol gebruiken voor het weven, breien of haken. Daarom wordt de ruwe gesponnen of geweven wol gekleurd. Dit gebeurt vandaag meestal machinaal. Maar vroeger deden mensen voor het kleuren een beroep op de natuur. Vele planten geven dan ook een welbepaald kleur af. Zo geeft de brandnetelplant een groene kleur af, de vlierbes een paars/blauwe kleur ... Leuk om in de klas mee te experimenteren. Vertrek bijvoorbeeld vanuit een potje natuur yoghurt? Frambozen, blauwe bessen (ook de diepgevroren, goedkopere versie) geven spontaan veel kleur af ...

Op deze website vind je heel wat info over het natuurlijk kleuren van wol:
<http://toverleven.cultu.be/wol-verven-elke-kleur>

Wie wil wat weven?

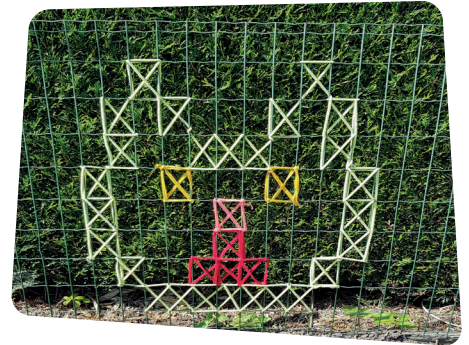
- Geef in het karton om de centimeter een knipje van 0,5 cm. Span in de knipjes touw. Knoop achteraan vast.
- Weef nu een draad naar keuze met een dikke naald OP en ONDER de gespannen touwtjes. Geëindigd ONDER het touw? Begin dan in de rij er onder OP het touw. Duw je weefwerk na elke geweven rij dicht tegen elkaar.
- Bij het begin van een nieuwe rij kun je wisselen van kleur. Variatie: met 2 kleuren tegelijk weven.
- Haal het karton uit je weefwerk. Knip de hulpdraden in het midden in 2. Leg in elke hulpdraad tegen je weefwerk een knoopje.
- Werk af tot dromenvanger: hang je weefwerk aan een takje, versier onderaan met pluimpjes en parels.
- Veel plezier!

— — — Weven

De kleuters leren dat je op verschillende manieren met wol kan werken. Verschillende handwerkjes kunnen voorgesteld worden: haken, breien, knopen, naaien, borduren, viltten, kantklossen, macramé, pompons, punniken, smyrna ... Naast de werkjes kunnen ook de benodigdheden getoond worden: haakpen, breinaalden, punnik-paddenstoel ...

Dit pakket focust uiteraard op de techniek die in leper gebruikt werd: het weven. We maken net zoals toen een stukje geweven stof. Weven kan op verschillende ondergronden: een stukje karton, tuinomheining of eventueel schoolomheining, een fotokader waar je draden in spant, een takkenconstructie, wild weven in een boom ...

Experimenteer erop los!

• Waarnemen en experimenteren met bollen wol

Na het verhaal van Willy en Wolly kan een korf gevuld met kluwen en bollen wol (belangrijk om beide te hebben) in het midden van de groep geplaatst worden. Eerst en vooral krijgen alle kleuters de kans om één kluwen of bol wol uit de mand te nemen. Daarna volgen ter inleiding enkele kleine waarnemingsopdrachten.

— — — Bol of kluwen

Laat de kinderen experimenteren met de bol of kluwen wol die ze vasthebben. Sommige opdrachten zullen met een bol beter lukken, sommigen met een kluwen. Enkele voorbeelden zijn: eens knijpen in de wol, de wol proberen in de hand te verfrommelen tot er niets meer te zien is, een vingertje in de wol proberen steken, de wol rollen, enzovoort.

— — — Ordenen volgens de structuur van de wol

Laat de kleuters de wol betasten (al dan niet geblinddoekt). Laat hen categorieën maken: van heel zacht tot iets ruwer. Vergelijk met andere zachtere en ruwere voorwerpen.

— — — Kleuren

Je vraagt één kleuter welke kleur zijn wol heeft, wie heeft nog die kleur? Hoewel het dezelfde kleuren zijn zal er toch altijd wel ergens een verschilletje op zitten. Wie heeft er een andere kleur? Welke kleuters hebben dezelfde kleur van wol? Laat ze vergelijken en hoopjes maken volgens dezelfde kleur. Of verzamel alle kleuren wol die vandaag in jouw kleren vervat zitten.

— — — De draad ontrollen

We laten zien dat een draad uit meerdere touwtjes bestaat. Toon hoe ze met hun vingertjes de draad in tegenrichting kunnen losdraaien, laat hen de touwtjes loswikkelen: uit hoeveel touwtjes bestond elke draad? Laat ze proberen de draad terug in elkaar te draaien.

• **Bewegingslol met lappen stof en wol**

Blijkt het voor sommige kinderen wat té creatief, geen nood. Er kan ook actief gespeeld worden rond het thema 'wol'. Hier onder ontdek je enkele voorbeelden.

— — — **Een levend spinnenweb**

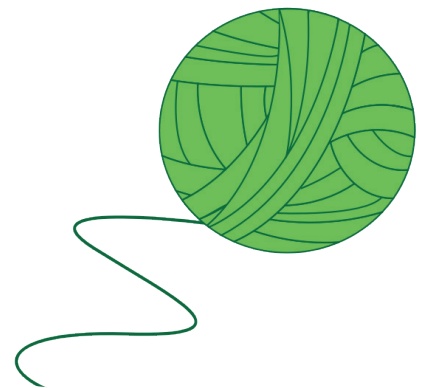
Plaats de kinderen in een cirkel. Laat één of twee kinderen starten met het gooien van een opgerolde bol wol naar iemand anders. Zo wordt de wol ontrold en maak je een spinnenweb. Omgekeerd: deze variant doe je beter met één bol wol of met dikker touw. Eens de bol wol werd rondgegooid in de groep, kan je het spinnenweb proberen te ontwarren en terug naar een opgerolde bol te gaan.

— — — **Levend weven**

Het weefprincipe kan heel eenvoudig uitgelegd worden aan de hand van een spelletje: de hele groep kinderen gaat in een rij afwisselend plat op de buik liggen of op handen en knieën zitten. Eén klasgenootje heeft een lang, niet al te breed touw om de heupen gebonden. Bedoeling is nu dat dit kind, net zoals met weven, boven en onder de andere kindjes kruipt.

— — — **Voel- en woelparcours**

Een geblinddoekt parcours met allerlei snippers, linten, lappen met ruwe en zachte structuren...

• **Erop uit met kleuters!**

- Trek samen met de kleuters naar een **schaapherder** in de buurt van de school. Een schaaap van z'n warme jas ontdoen, is iets wat kleuters niet elke dag zien. Pols of je de ruwe wol in de klas mag gebruiken voor het waarnemen en experimenteren.
- Op heel wat leperse openbare plekjes (zoals de **vestingen**) grazen schaapjes van het voorjaar tot het najaar. De collega's van de groendienst ontfermen zich over deze dieren. Neem gerust contact op voor een mogelijk bezoekje: groendienst@ieper.be .
- Bezoekerscentrum '**De Palingbeek**' in Zillebeke (leper) biedt het derde kleuter de workshop Vachten en Vilten aan. Meer info: zie volgende pagina.
- De **Wullekobbe** is een losse groep mensen uit Zuid-West-Vlaanderen die graag spint met wol. Daarnaast tonen ze tijdens demonstraties hoe wol op basis van planten in allerlei kleuren geverfd kan worden. Deze demonstraties kunnen binnenkort in het Yper Museum georganiseerd worden. Meer info: <https://wullekobbe.wordpress.com/>.

Laat van je horen!

Aarzel zeker niet om een leuke foto, tekening of uitspraak naar aanleiding van het uitwerken van dit educatief pakket in de klas met ons te delen! Dit kan via mail, de website of onze facebookpagina. We willen graag jullie mening horen en zien wat de kinderen ervan vonden!!!

Wollige groetjes!

De educatieve dienst van het Yper Museum

wouter.sinaeve@ieper.be | annsophie.coene@ieper.be | sien.demasure@ieper.be

www.ypermuseum.be
www.facebook.com/ypermuseum

Bonte beestenboel

vachten van de dieren op de boerderij
en maken van een kleurrijk viltwerkje

OMSCHRIJVING

Samen met de wollenvrouw bezoeken we de dieren op de boerderij. We begroeten het paard, het konijn, het varken, de kippen en het schaap. We voelen aan hun pluimen en haren. Soms is de vacht mooi en zacht, soms eerder hard en stekelig.

Maar wat gebruiken we om een wollen dekentje te maken? Dat proberen we samen uit. Elk kind maakt een kleurrijk viltwerkje.

DOELGROEP	3de kleuter + 1 ^{ste} graad lager onderwijs
DUUR	2 uur
BEGELEIDING	door bezoekerscentrum en minstens 1 leerkracht
PERIODE	januari - juni en september - december
GROEP	maximum 25 kinderen
PRIJS	€60 + € 10 materiaal
EXTRA	aangepaste kledij voorzien

 Module kan ook op andere locatie • info: contacteer bezoekerscentrum

 Zelf begeleiden mogelijk na afspraak • € 15 + € 60 waarborg

 Enkel zelf te begeleiden • gratis • € 60 waarborg

LOCATIE EN RESERVATIE

Bezoekerscentrum Bulskampveld
Bulskampveld 9, 8730 Beernem
T 050 55 91 00 - E bulskampveld@west-vlaanderen.be

Provinciaal Sport- en Natuurcentrum De
Gavers Eikenstraat 131, 8530 Harelbeke
T 056 23 40 10 - E gavers@west-vlaanderen.be

Bezoekerscentrum De Palingbeek
Vaartstraat 7, 8902 Ieper-Zillebeke
T 057 23 08 40 - E bc.palingbeek@west-vlaanderen.be

Zwin Natuurcentrum
Graaf Léon Lippensdreef 8, 8300 Knokke-
Heist T 050 60 70 86 - E info@zwin.be

Bezoekerscentrum De Nachtegaal
Olmendreef 2, 8660 De Panne
T 058 42 21 51 - E nachtegaal@west-vlaanderen.be

Bezoekerscentrum De Blankaart
Iepersteenweg 56, 8600 Diksmuide
T 051 54 59 48 - E blankaart@west-vlaanderen.be

Ontdek het overzicht van alle educatieve modules
op www.west-vlaanderen.be/bezoekerscentra